

KIS SZEGEDI
IRODALOMTÖRTÉNET

XI.

A megavult Dugonics, a komor prózájába zárt Tömörkény és a gondülő olvasmányú népszerűsödött Móra mellett — vagy még inkább helyettük is — a nagyközönség szemében Juhász Gyula (1883—1937) a par excellence szegedi költő. A „szent folyó”: a Tisza és a „szöke magyar vízé”-ben rengő tornyos-palotás város s a környező „napos tájak... csöndes, öreg tanyák” bánatokkal eljegyzett poétája. Nem is kétséges: a Tisza és Szeged motívumát Juhász folyton tovább építi verseiben, szinte kiérlelvén híres kétsoros strofáiban egy ismétlődő intonáló alaphelyzetet: „A régi utcán halkan ballagok, — Fölöttem békés esti csillagok” (Tömörkény utcáján); „A Tiszaparton halkan ballagok — Es hallgatom, mit sírnak a habok?” (Szeged); „Hálót fon az est, a nagy, barna pók — Nem mozdulnak a tiszai hajók.” (Tiszai csönd). A „felhős tavaszég alatt” vagy még inkább a csendes esti órán kibomló szegedi meditációk azonban a legritkább esetben pusztá szemlélődő tájfestések, vagy már kiüresedett fázisfutamok (mint pl. az egyik kései Tisza-vers: „Szép, szöke tündér, édesbús Tiszánk...”); mindig átjárja őket a magány és elvágó dá s mélyebb árama. A „Tiszai csönd”-ben pl. az utolsó strofák felkiáltójelekkel fegyverzett nosztalgikus sóhajain a tartalmi hangsúly: „Magam a parton egymagam vagyok, — Tiszai hajók, néma társatok! — Ma nem üzennek hívó távolok, — Ma kikötöttünk itthon, álmodók!”

A „hívó távolok” igéző üzeneteit így akár szó szerint is értelmezhetnénk: mert Juhász — az epikus Tömörkénnyel szemben például, aki programos tudatossággal vállalta „a szegedi író” szerepét — egyáltalán nem a kart „vidéki”, szegedi költő lenni és maradni; tudta, hogy méltóbb szerep eljátszására képes, s egész pályakezdő vergődése ennek érdekében vívott szívalomharc. A híres Négyessy-szemináriumok titkára nagy organizátort sejtető elfogulatlansággal dirigálja a tekintélyes professzor stíluszakorlatain a Kosztolányi, Babits, Gábor Andor, Balázs Béla, Oláh Gábor, Vágó Béla és Pogány József hangjától zengő fiatal író-körust; műveltségben, elszánásban a leendő nagy „irodalmi írók”: Babits és Kosztolányi méltó levelezőpartnere; zsebében Adynak táborába fogadó elismerése lapul — s Máramarosszigetre kap tanári kinevezést! Majd csak a modern magyar költészet kollektív felvonulását, „A Holnap”-ot dajkáló Nagyváradon támad fel újra, de 1911-ben — amikor Babits már Budapest kapui előtt áll — megint csak a végekre számúzik: a messzi Szakolcára. 1913-ban kerül Makóra, ahonnan már csak Szegedre vezethet az út.

S a Négyessy-szemináriumok és Várad után szülővárosában 1918—19 diadalmas esztendeiben — először és utoljára — történelmi küldetést teljesíthet: a beérkezett pályatársak tartózkodó rokonszenvéhez nem mérhető belső azonosulással veti magát a forradalmakba, egész életére eljegyezvén magát a nagy napok és a munkásság erejének emlékével. A húszas évek folyamán — még teljes értéket termő utolsó alkotói korszakában — végleg vállalnia kell „a falusi költő” szerepét, küldetésé emelni a kényszert” — állapítja meg helyesen Kiss Ferenc az új irodalomtörténeti kézikönyv mélyre látó verselemzéseikkel teli Juhász-fejezetében. A csodagyerek József Attilát Szeged koszorús költőjeként indítja el 1922-ben Makóról a világirodalomba, s egy évvel később, huszonöt éves költői jubileumán az ország a várossal osztozik: Babits és Kosztolányi Szegedre utaznak ünnepelni, Szabó Lőrinc innen tudósítja a fővárosi lapokat.

Kosztolányi és Babits társaságában
Szegeden

Michaud: Biographie universelle.
Plutarchos: Crassus.
Mare Engelsekhez 1861 II. / 27.
Florus: Róma története.

Mutatvány Juhász Gyula témajegyzeteiből

Juhász Gyula szegediessége, „vidékiessége” kényszerűen vállalt, társadalmi körülményektől determinált fájdalmas száműzetés tehát, s olykor nemcsak az egyedültség és nosztalgia színezi, hanem a provinciába behulló „Magyar vidéki lélek” mítikussá növesztett keserű dacossága is, amivel pl. törvénytörően összefügg Szeged irodalmi-művészeti múltja és jelene provinciálisabb értékeinek (Cserzy, Dankó Pista) túlzó minősítése. Lírája nagyrészt a jelzett feszültségek szorításából szárnyal fel, s Ilia Mihály által élesen megfigyelt emlékező attitűdjé jobbra hosszan bűgő elégikus-bánatos hangvételű költői megjelenítéssel jár. El kell vesztítenie valamit, hogy poézist hevítsen belőle. Miként a nagyon szeretett, régen való Balassi Bálint (akinek szerepében két alkalommal is felpanaszolja bujdosását és szerelmi hajótöréseit) akkor lényegfűtötte a szerelmet és harmóniát szimbolizáló Jüllává Losonczi Annát, amikor a földön már bizonyosan nem adathatott meg neki, úgy beszél hozzánk, a „Milyen volt” utolsó sorában „Egy tavaszról, mely messze, mint az ég” Sárvári Anna is: az örök szerelem jelentésébe öltöztetett kacér primadonna, „Vidékiességét” Juhász ugyanúgy ka-

matotztatja lírájában, mint szerdását: gazdagon kibomló tájköltés. pl. Kosztolányinál, Babitsnál teljesen zik, de ugyancsak megvan a Juhász tája. — s versein — érlelődő József Attilánál) és testamentumszerű versei a körülvevő eleven természeti környezetből, a hányatott sorsból fakadnak. S a tájversek természetesen nemcsak a füledt csendben hevülő tisztai határ színeit tündöklők, hanem a társadalom — a „vihart aratva” zendülő „magyar nyár” — legbensőbb moráját is érzékenyen kidobogják. Így születik pl. a tragikus-borzongató „Tápai lakzi”-ban „a társadalom egészére érvényes, nagyarányú látomás” (Kiss Ferenc), aminek kivételes erejét már a jó utód: a fiatal Juhász Ferenc érzékelt a „Dózsa kínját” hányszor elsíró „Juhász Gyulához” írt köszöntő versében.

Juhász Gyula költészetének természetesen nemcsak a kényszerű vidékre szorítottság a kulcsa, nem csupán az ebből kibomló problémák jegyében szemlélődő. Kivételes talentuma és társadalmi elkötelezettsége az alkulás legnagyobb pillanataiban „A munka, a rend és a béke”, a „munkás és szenvedő” nép érdekeinek egyetemes érvényű himnikus vallomásaira ösztönözte.